

6. Недзельський К.К., Поліщук І.Є., Галіченко М.В. Релігійні орієнтації студентської молоді Херсонщини // Південний архів: Зб. наук. праць: Іст. науки. – Херсон, 2007. – Вип. 26. – С. 280–287.
7. Паращевін М. Релігія та релігійність в Україні / За ред. С. Макеєва. – К.: Інститут політики, Інститут соціології НАН України, 2009. – 68 с.
8. Поліщук І.Є. Сучасна релігійна ситуація та релігійні орієнтації студентської молоді // Південний архів: Зб. наук. праць: Іст. науки. – Херсон, 2001. – Вип. 7. – С. 92–96.
9. Филипович Л.О. Нові релігійні течії в Україні: загальні закономірності та регіональні особливості // Південний архів: Зб. наук. праць: Іст. науки. – Вип. 11. – Херсон, 2003. – С. 67–77.

Полищук И.Е., Галиченко М.В.

**РЕЛИГИОЗНОСТЬ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ ХЕРСОНЩИНЫ
(ПО МАТЕРИАЛАМ СОЦИОЛОГИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ 2011 ГОДА)**

Статья знакомит с результатами социологического исследования, которое было проведено кафедрой философии и социально-гуманитарных наук Херсонского государственного университета, целью которого было изучение религиозных ориентаций студенческой молодежи Херсонщины.

Ключевые слова: молодежь, религиозные ориентации, толерантность.

Polishchuk I.E., Galichenko M.V.

**THE RELIGIOSITY OF THE STUDENTS OF KHERSON REGION (BASED ON THE MATERIAL
OF SOCIOLOGICAL STUDIES OF THE YEAR 2011)**

In the article exposition results of sociological research of teachers of department of philosophy of the Kherson state university devoted the problems of religious orientations of student young people of Kherson region.

Key words: youth, religious orientation, tolerance.

УДК 37.034

Степанова О.А.

**МОЛОДІЖНЕ УГРУПОВАННЯ СКІНХЕДІВ:
СОЦІАЛЬНИЙ ПОРТРЕТ СУБКУЛЬТУРИ**

У статті розглядається історія виникнення молодіжного угруповання скінхедів. Авторка досліджує соціальний портрет субкультури, ставлення до неї сучасної студентської молоді.

Ключові слова: молодіжна субкультура, скінхеди, нацизм, неонацизм, соціальний екстремізм.

Постановка проблеми. Останнім часом у нашій країні відбулися значні політичні, соціально-економічні, правові зміни, соціальна й політична система України вступили в нову фазу свого розвитку, що особливо відобразилося на підлітках та молоді.

Сьогодні неповнолітні та молодь часто надані самі собі; не знаходячи підтримки в сім'ї та в навчальних закладах, вони збираються в групи, як це характерно віку, і дорослішають, як вийде. Так з'являються молодіжні субкультури як система цінностей, установок, моделей поведінки, життєвого стилю певної соціальної групи (молоді), яка є цілісним утворенням у межах домінуючої культури. Субкультурні атрибути, ритуали як стійкі зразки поведінки, а також цінності відрізняються від цінностей панівної культури, хоча й пов'язані з ними. Молодіжні субкультури є наслідком свідомого пошуку нової ідентичності, вибудовування нового стилю. Джерелом їх є романтизовані та ідеалізовані образи іншої цивілізації, культури ("культурні міфи", "культурні утопії"). Часто такі групи

приєднуються до ідеології певної субкультури, прагнучи до самореалізації, самовираження та самовизначення [4, с.8].

Виникнення молодіжних субкультур зумовлене соціальними, політичними, психологічними та духовними чинниками, найголовніший з яких – неадекватність суспільного буття потребам молоді, духовна самотність.

Інфляція, низький рівень життя, безробіття – усі ці риси економіки нашої держави, що безпосередньо впливають на життя неповнолітніх, підштовхують молодь ставати членами різних субкультур, ховатися в їх середовищі від суворої дійсності або протестувати проти неї.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення проблем молоді, молодіжного руху та молодіжних субкультур давно привертає до себе увагу помітної кількості зарубіжних та вітчизняних дослідників, серед яких Д.Азаров, В.Антипенко, Ю.Волков, Н.Головатий, В.Головенько, В.Добреньков, З.Кочергіна, В.Липицький, А.Тарасов, Р.Чилачава та ін. Не буде перебільшенням сказати, що це одне з найпомітніших явищ ХХ ст., котре характеризує молодь як потужну політичну силу.

Мета статті полягає в висвітленні історії створення молодіжної субкультури скінхедів та їх екстремістської діяльності.

В Україні з 2005 року активізувався рух молодіжних неформальних об'єднань, діяльність яких спрямована на насильницькі дії на ґрунті расової та національної ворожнечі. Тільки в інтернеті постійно діють не менше 30 веб-сайтів неонацистського й ультранационалістичного характеру. Одним з таких молодіжних угруповань є скінхеди, які належать до радикально-деструктивних угруповань, маючи чітку лінію асоціальної поведінки та орієнтацію на застосування силових методів досягнення своїх цілей, соціальний екстремізм.

Нещодавно світову спільноту вразили екстремістські виступи в Москві на Манежній площі, а міністр внутрішніх справ Росії оголосив жахливу статистику: в країні близько 7,5 екстремістських сайтів, кожен четвертий учень 9-11 класів виправдовує діяльність скінхедів, вражає динаміка зростання їх чисельності: 2002 р. – 40 тис. осіб, 2005 – 50 тис. осіб, 2006 – 60 тис., 2008 – 70 тис. і т.д., тобто їх чисельність у середньому зростає на 1 тисячу осіб на рік [10].

Якщо в Росії масштаб руху скінхедів обчислюється десятками тисяч осіб, то в Україні, за попередніми даними МВС України, сьогодні налічується не менше 5000 осіб у віці від 14 до 28 років, об'єднаних у групи чисельністю від 20 до 50 осіб без чіткої структури та організаційної побудови. Однак уже неодноразово зафіксовані напади скінхедів на представників національних меншин, іноземних студентів, або просто громадян України, колір шкіри яких не відповідає стандартам європоїдної раси.

Скінхеди – це молодіжне угруповання нацистського, націоналістичного та фашистського спрямування, котре проголошує першість “білої” європейської раси, панування титульного народу, зниження прав і свобод національних меншин, коригування шлюбів, стерилізацію психічно чи фізично неповноцінних людей [1,с.14].

Неоднозначною є історія з'яви скінхедів як молодіжної субкультури. Перші скінхеди з'явилися в нашій країні ще за часів СРСР, існуючи на нелегальному положенні, однак силу цей молодіжний рух почав набирати в 90-х роках ХХ ст. Расистські настрої серед молоді отримали свого розвитку за часів державотворення, коли з'явилася можливість розвитку молодіжних субкультур.

Найбільше скінхедів нараховувалося саме серед учнівської молоді, яка запозичила з Англії ідеологію “White Power”, тобто ідеологію збереження білої культури, расової сегрегації, депортації емігрантів.

У країнах пострадянського простору рух набув гіпертрофованих форм у вигляді своєрідного соціального протесту: стали використовуватися лозунги й символи третього рейху, а потім у такої молоді сформувалася поведінка, що виявляла крайню нетерпимість до людини іншої раси.

Результати дослідження показали, що найбільш численні групи скінхедів в Україні зафіксовані в Києві, Дніпропетровську, Запоріжжі, Львові, Севастополі, Чернігові, Автономній Республіці Крим.

Скінхеди – в буквальному перекладі з англійської – “бритоголові”. Субкультура скінхедів не зберегла для історії точну дату свого зародження, однак достеменно відомо, що це сталося в портових містах Великобританії наприкінці 50-х – початку 60-х рр. ХХ ст., коли молоді люди змушені були тяжко працювати задля свого виживання, бо далеко не всі в той час мали змогу отримати освіту, знайти престижну роботу [1, с.14].

Спочатку головними ворогами скінів на зорі їхнього становлення стали “теди” і “моди” – молодь з робітничого середовища, яка в вихідні дні намагалася красиво одягнутися, прогулятися з манерами багатих неробів. Скіни чатували на них і били саме як зрадників робітничого класу. Потім вони стали ненавидіти іноземців: пакистанців як торгашів, китайців як людей з незрозумілою культурою і т.д., однак, чорношкірі й араби були для скінів своїми, тому що працювали з ними на одних підприємствах.

Саме в цей час у Лондоні почали селитися чорношкірі вихідці з Ямайки, які шукали тут пристойну роботу, але не могли знайти, тому проводили багато часу на вулиці, збиваючись у групи, котрі називалися *gude-boys* – “грубіяни”. “Грубіяни мали” свої звички, котрі не завжди відповідали встановленим нормам поведінки, строкато вдягалися, співали свої пісні під незвичну музику, хуліганили, чіплялися до перехожих, загравали до дівчат і т.д. Звичайно, це не могло сподобатися місцевим хлопцям-скінам, які вважали себе хазяями певної території.

Біла лондонська молодь з робітничих районів часто навідувалася в квартали етнічних меншин з метою “розібратися” з “кольоровими”. Такі зустрічі, зазвичай, закінчувалися бійками, приводами до поліцейських відділків, що тільки поглиблювало ворожнечу між білошкірою молоддю та вихідцями з інших країн, які мали інші антропологічні показники.

У кінці 70-х рр. уряд М.Тетчер ліквідував цілі мережі економіки (наприклад, вугледобувну), що призвело до бурхливого зростання безробіття й погромів у так званих депресивних регіонах.

До 1972 року колишній рух скінхедів практично затихає, бо білошкіра молодь намагається переорієнтуватися в житті, отримати освіту, знайти престижну роботу. І лише в 1976 р. скіни з’явилися знову. У той час інша субкультура – панки – вели війну зі стилягами. Одні зі скінів підтримували їх, інші вставали на сторону стиляг. По суті, відбувся розподіл на старих і нових скінів. Саме тоді став вимальовуватися той звичний нам сьогодні вигляд скінхеда: крайній націоналізм, чоловічий шовінізм, прихильність до відвертого насилля в бік осіб з іншим кольором шкіри.

Нові скінхеди були вже не робітничою аристократією, а декласованим середовищем, виховувалися не на мелодійному “реггі”, а на агресивному панк-року. Ці хлопці почали з бійок з емігрантами, тому що ті “займали їх робочі місця”, так війни за територіальне панування переросли в соціальний конфлікт.

З новими скінами почали працювати ідеологи неонацистів, бо скінхеди були благодатним ґрунтом для ідей неонацизму, котрий зароджувався в Європі кінця 80-х рр. ХХ ст. Так, виникло гасло: “Збережемо Британію білою”. На це негативно відреагували скінхеди першої хвилі, їх не влаштовувало те, що їх рух стали називати фашистським. Бійки між “старими” і “новими” скінами стали постійними. Як результат – виникнення двох рухів: наці-скіни та червоні скіни. Зовні червоні скіни від наці відрізнялися тільки нашивками з портретами В.Леніна, Н.Мандели, Че Гевари та не розподіляли ідей неонацизму й фашизму.

До кінця 70-х р. склався загальний зовнішній вигляд і атрибутика скінхедів – поголені голови, важкі черевики, підтяжки, татування, одяг у стилі мілітарі і т.п.

Згодом, оброблені неонацистами, скінхеди перетворилися в політичну силу: громили антифашистів, билися з профспілками. Влада усвідомила, з ким має справу, коли в 1987 р. в Ліндау скіни напали на християн під час святкування свята в соборі Святого Стефана (міська

влада відмовилася надати муніципальне приміщення під з'їзд бритоголових). Втрутився Ватикан, скінами зайнялася поліція.

Невдовзі впала Берлінська стіна, і кількість бритоголових збільшилася втричі (за “англійським варіантом”) за рахунок німців зі Східної Німеччини, де серед молоді панували безробіття, відчай та нацистські настрої [10].

Сьогодні більшість англійських бритоголових неприязно ставиться до чорношкірих людей, євреїв, іноземців і гомосексуалістів, однак не всі вони фашисти або нацисти. Скоріше, це мода, котра подобається молодикам, та накладена на неї ідеологія.

Скінхеди-неонацисти різних країн являють собою активно діючі бойові угруповання. Це вуличні бійці, що виступають проти расового змішування, прославляють чистоту білої раси та мужній стиль життя.

Психологи запевняють, що скінхедів характеризує неврівноваженість, немотивована злість, ненависть до всього, що не складає світогляду скінхедів. Представники цього угруповання ворожо налаштовані що до інших неформальних груп, особливо до тих, які мають інший колір шкіри.

Основною організацією скінхедів вважається “Честь і Кров”, структура, заснована в 1987 р. Яном Стюартом Дональдсоном – скінхедовським музикантом, що загинув в автомобільній катастрофі в Дербширі наприкінці 1993 р. Група Стюарта Skrewdriver (“Викрутка”) протягом багатьох років була найпопулярнішою скінгрупою в Британії і в усьому світі. З назвою Klansmen (“Ку-Клукс-Клановець”) група зробила кілька записів для американського ринку: одна з їхніх пісень має характерну назву Fetch the Rope (“Неси мотузку”). Під дією моди на скінівську музику в Україні теж утворилися свої скінхедівські виконавці. Найвідоміша українська група – “Сокира Перуна”, котра виступає під гаслом “for whites only”. Ідеолог скінхедів Я.Стюарт завжди волів називати себе просто “нацистом”, а не “неонацистом”, в інтерв'ю одній з лондонських газет він сказав: “Я захоплююся всім тим, що зробив Гітлер, крім одного – його поразки” [7,с.4].

Приналежність скінхедів до неонацистів демонструє свастика в їх формі, нацистські привітання та поклоніння перед постаттю А.Гітлера, що виражається в проведенні акцій на честь його дня народження та найяскравіших перемог військ третього рейху. Гітлеризм скінхедів відображується в схваленні руху колабораціоністів у роки Другої світової війни, які “звільняли радянські народи від більшовизму”, при цьому більшовизм трактується як “жидомасонський закат” тощо.

Впізнати скінхеда можна ще й за певною символікою: кельтський хрест з колом, овал – 24 руна давньогерманського та англосаксонського рунічного алфавіту, “арійський кулак” – зображення кулака на чорному фоні з написом “біла раса”, німецький залізний хрест, “мертва голова” – зображення черепа, “зіг” – дві латинські букви “s”, стилізовані в вигляді блискавки та ін.

Спадщина Я.Стюарта – організація “Честь і Кров” жива й донині. Це не стільки політична організація, скільки “неонацистський вуличний рух”. Поширившись усією Європою й США, “Кров і Честь” діє сьогодні як головна організація, що поєднує більше 30 скінівських рок-груп, видає свій журнал, широко використовує сучасні засоби електронного зв'язку, поширюючи в усьому світі ідеї неонацизму.

Щодо релігійних поглядів скінхедів, то у більшості своїй вони атеїсти, однак серед них високий відсоток християн, а також зустрічаються буддисти та індуїсти.

Сьогодні соціальною базою угруповання скінхедів є підлітки з малозабезпечених сімей, дівчата, які не відрізняються особливою привабливістю (в таких групах розповсюджений культ антиестетики та стиль унісексу), а також агресивні інтелектуали, які шукають визнання.

Скіни воліють діяти максимально жорстко з мінімальними втратами, саме тому місце їх дії – натовп, через що їх іноді плутають з футбольними фанатами. Члени таких угруповань мають усі необхідні зовнішні атрибути, а натхнення для дії скінхедам подають ЗМІ, котрі активно висвітлюють їх діяльність.

Напади на іноземців, циган, антифашистів та гомосексуалістів стали звичайним виявом діяльності бритоголових. Також скінхеди влаштовують акти вандалізму стосовно єврейських культових споруд, тероризують представників єврейського народу.

Хоча останнім часом багато соціологів констатують занепад руху через переслідування їх владою та народне засудження, однак, більшість дослідників цього явища, вважають, що воно являє собою щось більше, ніж захоплення, що підтверджується більш ніж двома десятками років його існування, з періодичними злетами й падіннями.

В Україні рух скінхедів знаходиться в фазі свого становлення, все частіше ЗМІ висвітлюють екстремістські акти, що відбуваються в різних регіонах держави. Це не може не хвилювати соціологічну, психологічну, соціально-педагогічну науку, котрі призначені вивчати діяльність цієї молодіжної організації, її вплив на процес становлення особистості тощо.

У ході нашого дослідження ми провели соціологічне опитування серед студентів ХДУ в зв'язку з тим, що нині університет став місцем навчання іноземних студентів, вихідців з Африки. Так було опитано 300 осіб, яким запропонували відповісти на низку запитань і отримали такі результати: (1) "Чи знаєте ви, хто такі скінхеди?", 98% дали відповідь "так". Надалі опитування продовжувалося з тими респондентами, які знали про скінхедів. На питання (2) "Чи вважаєте ви скінхедів загрозою для себе?", "так" відповіли 8% опитуваних, "ні" – відповіли 52%, "не знаю" – 38%. На питання (3) "Чи вважаєте ви скінхедів реальною силою в Україні?", "так" відповіли – 1,2%, "ні" – 60%, інші дали відповідь "не знаю". Питання (4) "скінхеди – це загроза для іноземців, гастарбайтерів, іноземних студентів?", "так" – 70%, "ні" – 21%, "не знаю" – 7%. На питання (5) "Чи захищають українські скінхеди інтереси українців?", "так" сказали 37%, "ні" сказали 31%, – інші не змогли відповісти на це питання. А на питання (6) "Чи були ви свідками (жертвами) нападу скінхедів?", "так" відповіли 1% опитаних, "ні" – 97%. І останнє питання: (7) "Чи можна назвати дії скінхедів по відношенню до людей іншої раси та сексуальних меншин своєрідним терором?", схвальну відповідь дали 82%. Результати соціологічного опитування відображені в діаграмі на рис.1.

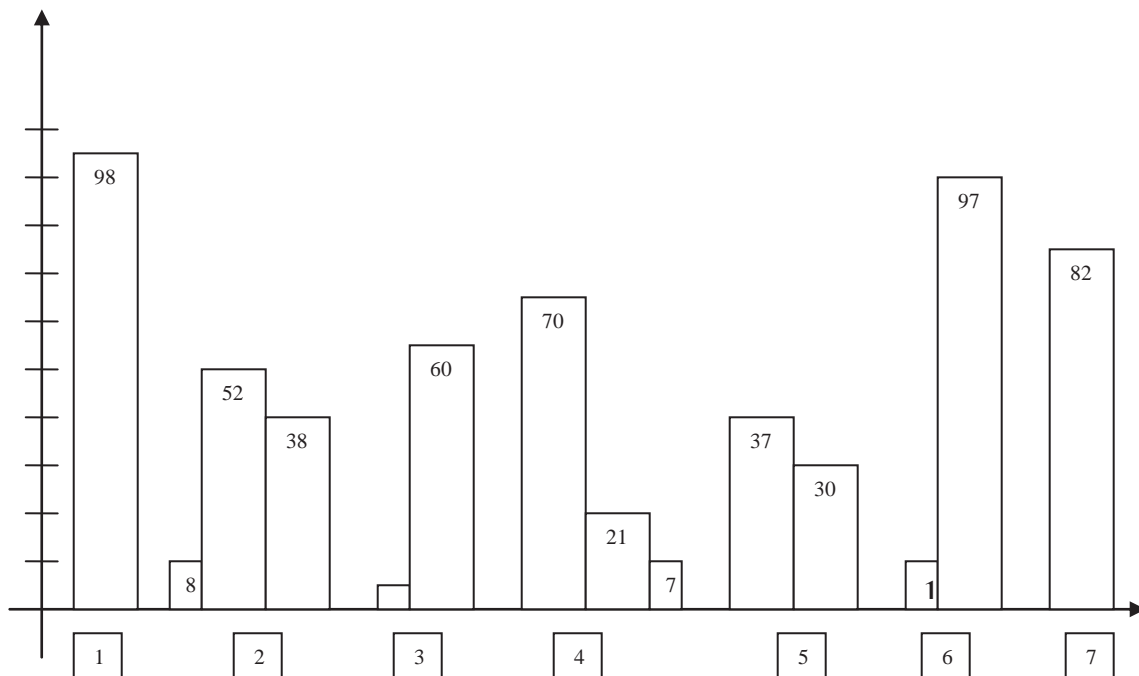

Рис. 1. Результати соціологічного опитування студентів ХДУ.

Як бачимо, студенти ХДУ близько майже не знайомі з угрупованням скінхедів, свої відповіді вони формулювали, спираючись на дані, отримані зі ЗМІ та з чуток, котрі іноді доходили до них, позаяк у м.Херсон угруповання скінхедів латентні, вони не наважуються виступами відкрито через свою малочисельність. Однак чисельність відповідей опитаних

студентів на питання 5 має викликати занепокоєння через формування певних націоналістичних настроїв, що починають розгортатися в університеті по відношенню до іноземних чорношкірих студентів.

З цього приводу ми пропонуємо превентивну програму запобігання виявам національної ворожнечі в навчальному закладі – “Не схожий на тебе, не схожий на мене ...”, котра передбачає проведення тренінгу за темами:

1. “Історії про себе”

Мета: естафета монологів про свій народ, культуру, традиції з подальшим діалогічним обговоренням.

2. “Дискримінація прав людини”

Мета: обговорення суспільної думки стосовно контактів різних етносів між собою.

3. “Кримінальна відповідальність за екстремізм”

Мета: познайомити молодь з кримінальною відповідальністю за тероризування представників інших національностей.

Наша превентивна програма передбачає ведення сенсорного діалогу на Інтернет-форумах:

student.ks.ua/viewtopic.php?f=5&t=115!!!!

sf.nung.edu.ua/index.php?showtopic=1932

www.univer-sity.com/index.php?showtopic=7773

[ukontakte.ru/board.php?act=t&tid=16337652/.](http://ukontakte.ru/board.php?act=t&tid=16337652/)

Для успішного функціонування профілактичної моделі велике значення має рефлексивний діалог, котрий дозволяє критично оцінити власний потенціал, визначити особистісні етнопозитивні й етнегативні риси характеру.

Отже, проведене дослідження не претендує на вичерпне висвітлення молодіжної субкультури скінхедів та їх впливу на формування особистості молодої людини, а лише окреслює деякі аспекти історії та проблем профілактики екстремізму в студентському середовищі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Азаров Д. Скінхед – угроза или благо для общества? // Октябрь. – 2005. – №6. – С. 14-16.
2. Антипенко В.Ф. Тероризм: кримінологічна та кримінально-правова характеристика. – К., 1999. – 180 с.
3. Головатый Н.Ф. Социология молодёжи. – К., 1999. – 224 с.
4. Головенько В., Пашков М. Збірник матеріалів про молодіжні об’єднання України. – К., 1991. – 71с.
5. Кочергина З.А. Современные дискуссии по проблеме толерантности // Сборник “Толерантное сознание и формирование толерантных отношений”. – М., 2003. – С.40-50.
6. Липицький В. Націоналізм, патріотизм і шовінізм // Сучасність. – 1992. – № 6. – С. 18-24.
7. Тарасов А. Меняющиеся скинхеды. Опыт наблюдения за субкультурой // Московский комсомолец. – 2006. – №4. – С.3-6.
8. Тарасов А. Наци-скины в современной России // Дружба народов. – 2000. – №2. – С. 130-150.
9. Чилачава Р. Национальные меньшинства в демократическом пространстве // Відродження. – 1999. – №2. – С.12-13.
10. <http://www.inopressa.ru/wp/2006/02/16/11:33:26/skinhead>

Степанова Е.А.

МОЛОДЁЖНОЕ ОБЪЕДИНЕНИЕ СКИНХЕДОВ: СОЦИАЛЬНЫЙ ПОРТРЕТ СУБКУЛЬТУРЫ

В статье рассматривается история возникновения молодёжного объединения скинхедов. Автор исследует социальный портрет этой субкультуры, отношение к ней современной студенческой молодёжи.

Ключевые слова: молодёжная субкультура, скинхеды, нацизм, неонацизм, социальный экстремизм.

YOUTH GROUPING OF SKINHEADS: SOCIAL PORTRAIT OF SUBCULTURE

In the article is observing the history of appearing youth grouping of skinheads. The author investigates a social portrait of subculture, the relation to it of modern student's youth.

Key words: youth subculture, nazism, neo-nazism, social extremism.

УДК 378.147

Чабан Н.І.

***КУРС “ДІЛОВЕ СПІЛКУВАННЯ ЮРИСТА” ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛІЗАЦІЇ
СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ***

*У статті розкрито зміст, форми, методи курсу “Ділове спілкування юриста”.
Порушено проблему соціалізації майбутніх юристів у процесі професійної підготовки.*

*Ключові слова: ділове спілкування юриста, комунікативна культура, монологічне,
діалогічне та полілогічне спілкування.*

Система вищої освіти, яка переживає серйозний етап реорганізації та реформування, забезпечує “фундаментальну наукову, загальнокультурну, практичну підготовку фахівців, що визначають темпи і рівень науково-технічного та соціального прогресу, сприяють утвердженню гуманістичних ідеалів, норм співжиття, формування інтелектуального потенціалу нації як найвищої цінності суспільства” [3, с. 16]. При цьому вона створює умови для подальшого розвитку суспільства, культури, науки, техніки, передбачає формування у студентів перспективні ідеали, перспективні види діяльності, перспективні взаємовідносини, високу мораль, яка б відповідала завданням перспективного розвитку суспільства.

Поступове зростання демократичних тенденцій суспільно-політичного життя, високий рівень політизації суспільства актуалізує в людях потребу ефективної переконуючої комунікації, що, безумовно, становить фундамент професіоналізму не лише юриста, а й багатьох інших гуманітарних кадрів нової демократичної України: дипломатів і політиків, журналістів і менеджерів, викладачів і вихователів та ін. Саме у вузі процес соціалізації особистості набуває громадянської визначеності, оскільки, окрім включення студентів у різноманітні види соціальних стосунків як активного суб'єкта, зокрема, спрямування власних зусиль на пізнання, формування ціннісних життєвих орієнтирів, реалізацію комунікативного діяння, також передбачається їх спеціалізація [1, с. 87-98].

На нашу думку, виховання культури ділового спілкування майбутнього юриста вимагає формування спеціальних умінь студента. З цією метою у навчально-виховний процес Херсонського юридичного інституту Харківського національного університету внутрішніх справ було включено спецкурс “Ділове спілкування юриста”, покликаний формувати мисленнєво-мовленнєву та комунікативну культуру студента.

Моделювання навчального процесу у вузі передбачає системний підхід як спосіб вивчення, аналізу й узагальнення юридичних фактів та явищ у діалектичному процесі пізнання. Спецкурс “Ділове спілкування юриста” акумулює найважливіші здобутки цілого комплексу гуманітарних наук і виступає як культура соціальної взаємодії, що закономірно базується на глибоких знаннях психології людини та принципів формальної логіки, етичної й естетичної освіченості, умінні створювати комунікативне досконале мовлення, розуміти його та адекватно оцінювати.

Метою запропонованого спецкурсу нами було обрано оволодіння комунікативною майстерністю, мистецтвом побудови та виголошення промови, а також ефективного як індивідуального, так і колективного спілкування. Реалізацію поставленої мети вбачаємо у вирішенні таких завдань, як: ознайомлення з методикою підготовки та проведення публічних виступів; ознайомлення з особливостями судових промов, вимогами до їх підготовки та